

ZÜHD İKTİDARI

Zühd Hareketi Kamu Yönetimi

(Ali b. Ebî Tâlib ve Ömer b. Abdülaziz Örneği)

MUSTAFA
ALTUNKAYA

Zuhd Power Zuhd Movement Public Administration

Zühd İktidarı

Zühd Hareketi Kamu Yönetimi

Mustafa ALTUNKAYA

FCR YAYIN LTD.

Genel Yayın No | General Publication Number: 1521

FCR Sertifika no | Certificate Number: 46550

ISNI: 0000 0004 4657 1968

ROR ID: ror.org/00zznvq98

Kitabe Yayınları

Yayın No | Publication Number: 108

Kitap Adı: Zühd İktidarı Zühd Hareketi Kamu Yönetimi

Book Title: Zuhd Power Zuhd Movement Public Administration

ISBN: 978-625-95367-9-8

DOI: | doi.org/10.70458/fcr.9786259536798

Yazar | Author: | Mustafa ALTUNKAYA | orcid.org/0000-0001-8241-129X

Kurum | Malatya İnönü Üniversitesi

ROR ID: ror.org/04xk0dc21

Yayın Türü | Publication Type: Kitap | Book-Monograph

Yayın Dili | Language: Türkçe | Turkish

Ebat | Dimensions: 16x24 cm

Baskı Sayısı | Edition: 1

Sayfa Sayısı | Pages: 115

Yayın Tarihi | Publication Date: Aralık | December 2024

Yayın Yeri | Place of Publication: Ankara, Türkiye

Mizanpaj ve Kapak | Layout and Cover Design: FCR

Baskı ve Cilt | Printing and Binding: NY MATBAACILIK (Sertifika no: 50732)

Konu Kategorisi | Subject Categories

BIC: HRH | İslam: Tasavvuf ve mistisizm | Islam: Sufi mysticism

BISAC: REL062000 | Din / İslam / Tarih | Religion / Islam / History

THEMA: HRLB | İslam tarihi | Islam: History

LC: BP188 | İslam ve toplum | Islam and society

Atıf Bilgisi | Cite as: Altunkaya, Mustafa. *Zühd İktidarı Zühd Hareketi Kamu Yönetimi*. Ankara: Kitabe Yayınları, 2024.

© All rights reserved | FCR YAYIN LTD.

Hacı Bayram Mah. Boyacılar Sk. No: 14/1 06050

Altındağ-Ankara/TÜRKİYE • Tel: +90 (312) 310 08 60

www.fcr.com.tr • fcr@fcr.com.tr

Zühd İktidarı

Zühd Hareketi Kamu Yönetimi

Mustafa ALTUNKAYA

Ankara 2024

Yazar Hakkında | About the Author

Mustafa Altunkaya

1970 Malatya'da doğdu. İlk ve orta öğreniminin ardından 1987 II. Endüstri Meslek Lisesi Elektronik Bölümünü bitirdi. Ayrıca İmam Hatip Lisesi'nden mezun oldu. Klasik İslami İlimler tahsili için Diyarbakır, Mardin, Şam, İsfahan, Mekke ve Kahire'de bulundu. Uluslararası Kudüs Üniversitesi'nde iki yıl sosyoloji okudu. Lisansını, İnönü Üniv. İİBF İktisat Bölümü, Yüksek Lisansını Ankara Üniv. Kelam, Doktora'sını ise Tasavvuf Anabilim Dalı'nda tamamladı. 1993-1997 Bilim & Malcom Bilgisayar, 1997-2005 Malatya İmam-Hatip 2005-2013 Başbakanlık VGM Başbakanlık Uzmanı, 2001-2010 Memur Sendikası Genel Sekreterlik ve Özerk Diyanet-Sen Genel Başkanlığı görevlerinde bulundu. 2013'ten bu yana İnönü Üniversitesi Öğretim Üyesi olarak çalışan Altunkaya Arapça, Farsça, İngilizce bilmektedir.

He was born in Malatya in 1970. After his primary and secondary education, he graduated from II. He graduated from Industrial Vocational High School Electronics Department. He also graduated from Imam Hatip High School. He went to Diyarbakır, Mardin, Damascus, Isfahan, Mecca and Cairo to study Classical Islamic Sciences. He studied sociology at the International University of Jerusalem for two years. He received his undergraduate degree from İnönü University. He completed his master's degree at Istanbul Technical University, Department of Economics, Ankara University. Kalam completed his PhD in the Department of Sufism. 1993-1997 Bilim & Malcom Bilgisayar, 1997-2005 Malatya Imam-Hatip, 2005-2013 Prime Ministry VGM Prime Ministry Expert, 2001-2010 Civil Servants Union General Secretary and Autonomous Diyanet-Sen Chairman. Altunkaya, who has been working as a faculty member at İnönü University since 2013, speaks Arabic, Persian and English.

Kitap Hakkında

Zühd İktidarı Zühd Hareketi Kamu Yönetimi

Kitap İslâmiyetin, tevhid ve zühde dayanan ilâhi yolunu hatırlatırken zühd kadar önemli bir ahiret değerini iki örnek bağlamında ele almaktadır. Medine’de zühde dayalı bir kamu yönetim sistemi oluşturulduğunu bu sistemin temel özellikleri ve örnek uygulamalarının, her dönem güncelliğini ve önemini koruduğunu belirtmekte ve Hz. Ali ile Ömer b. Abdülaziz’in biri 5 yıl diğeri 2,5 yıl süren zühd iktidarını ele almaktadır. Hicretten bugüne 1445 yıllık süreçte Hz. Peygamber’in ilk örneklerini gösterdiği kamu yönetimi uygulamaları, sonraki siyasiler için de bir kültür oluşturmuştur. Bu kültür her dönem ve her toplum için zamanın ruhu ve kavramlarıyla yeniden ele almayı denemektedir. Zühd ve tasavvuf tarihini günümüz kavramlarına uyarlamaya çalışmaktadır.

Kitap Medine zühd ekolünün kurucu pîri Hz. Ali ve tabiin mensuplarından İbn Abdülaziz’in zühd esasına dayalı yönetim ilkeleriyle geliştirdiği kamu yönetimini incelerken, ilk yüzyılda gerçekleşen değişim ve yenilenmenin esaslarını tespit etmektedir.

Anahtar Kelimeler: Tasavvuf; Zühd; Medine Zühd Ekolü; Hz. Ali; Ömer b. Abdülaziz

About the Book

Zuhd Power Zuhd Movement Public Administration

While the book reminds us of the divine path of Islam based on monotheism and asceticism, it discusses the afterlife value as important as asceticism in the context of two examples. He states that a public administration system based on asceticism was established in Medina and that the basic features and exemplary practices of this system have maintained their current and important importance in every period and that Hz. Ali and Ömer b. It deals with Abdülaziz's ascetic rule, one of which lasted for 5 years and the other for 2.5 years. In the period of 1445 years from Hijra to today, Hz. Public administration practices, the first examples of which were shown by the Prophet, created a culture for later politicians. This culture tries to reconsider the spirit and concepts of the time for every period and every society. He tries to adapt the history of asceticism and Sufism to today's concepts.

The book is written by the founding patriarch of the Medina ascetic school, Hz. While examining the public administration developed by Ali and Ibn Abdulaziz, one of the members of the Tabi'in, with management principles based on asceticism, it identifies the principles of change and renewal that took place in the first century.

Keywords: Sufism; Asceticism; Medina Ascetic School; Hz. Ali; Ömer b. Abdulaziz

TAKDİM

İslâmiyet, tevhid ve zühde dayanan ilâhi bir yoldur. Bu yol, insan ve toplum hayatını düzenleyen; bilimsel, rasyonel, manevî ve ahlâkî prensipler vazetmiş, Medine’de ahiret değerlerine dayalı bir kamu yönetim sistemi oluşturmuştur. Bu sistemin temel özellikleri ve örnek uygulamaları, her dönem güncelliğini ve önemini korumaktadır. Hicretten bugüne 1445 yıllık süreçte Hz. Peygamber’in ilk örneklerini gösterdiği kamu yönetimi uygulamaları, sonraki siyasiler için de bir kültür oluşturmuştur. Bu kültür her dönem ve her toplum için zamanın ruhu ve kavramlarıyla yeniden ele alınmalıdır. Yazar elinizdeki kitapta bunu başarmaktadır. Zühd ve tasavvuf tarihini günümüz kavramlarına başarılı bir şekilde uyarlamakta ve İslâm tarihine yeni bir bakış getirmektedir.

Yazar zühd devrimi adını verdiği nebevi yönetim ilkelerini, Ali b. Ebî Tâlib (öl. 661) ve Ömer b. Abdülaziz’in (öl. 720) uygulamalarıyla ele alınmaktadır. Medine zühd ekolünün kurucu pîri Hz. Ali ve tabiin mensuplarından İbn Abdülaziz’in zühd esasına dayalı yönetim ilkeleriyle geliştirdiği kamu yönetimini incelemektedir. Böylece İslâmiyetin kamu yönetimi ilkelerinin ışığında Hz. Ali’nin beş yıllık, Ömer b. Abdülaziz’in iki buçuk yıllık zühd iktidarında gerçekleştirdiği değişim ve yenilenmenin esaslarını tespit etmektedir.

Dr. Mevhibe ALPTEKİN

Ankara 2024

İÇİNDEKİLER

TAKDİM	7
KISALTMALAR	11
ÖN SÖZ	13
GİRİŞ	17
A. Kavramlar	18
a. Zühd ve Kamu Yönetimi (السياسة الشرعية)	18
b. Arap Yarımadası (شبه جزيرة العرب)	19
c. Politika (السياسة)	19
d. Yiğitlik ve Cömertlik Anlamında Gençlik / Fütüvvet (الفتوة)	19
e. Temel İslâm Bilimleri (العلوم الشرعية)	20
f. Sûf, Zühd ve Vehn (التصوف، الزهد و الوهن)	20
g. Kur'ân'da Zühd	26
h. Asrı Saadette Zühd	27
ı. Sûf Hareketinde Zühd	29
B. İslâm Öncesi Durum	30
a. Cahiliye Dönemi Arabistan	31
b. İslâm Öncesi İnanç Grupları	31
c. İslâm ve Arap Aydınlanması: Medine Medeniyeti	32
d. Hz. Peygamber Sonrası Dönem Saltanatla Mücadele	33
e. Hz. Ali Dönemi	35
f. Ömer b. Abdülaziz Dönemi	40
BİRİNCİ BÖLÜM	
HZ. ALİ İLE ÖMER B. ABDÜLAZİZ'İN HAYAT VE ŞAHSİYETLERİ	45
1.1. Hz. Ali ve Ömer b. Abdülaziz'in Hayatı	45
1.1.1. Hz. Ali'nin Doğumu ve Soyuna	45
1.1.2. Hz. Ali'nin Eğitimi ve Gençliği	45
1.1.3. Hz. Ali'nin ve Zühd Yaşamı	47
1.1.4. Hz. Ali'nin Vefatı	48
1.2. Ömer b. Abdülaziz'in Çocukluğu Eğitimi	48
1.2.1. Vefatı	50
1.3. Hz. Ali ve 2. Ömer'in Ortak Yönü	51
2. Hilafetten Önceki Döneminin Kamusal Gelişmeleri	51
2.1. Hz. Ali ve Ömer b. Abdülaziz'in Hilafetinden Önceki Siyasî Tarih	51
2.2. Hz. Ali ve Ömer b. Abdülaziz'in Hilafetten Önceki Görevleri	52
2.3. Hz. Ali ve Ömer b. Abdülaziz'in Hilafete Seçilmeleri	55

İKİNCİ BÖLÜM

HZ. ALİ VE ÖMER B. ABDÜLAZİZ'İN HALİFELİĞİ VE KAMU YÖNETİMİ -----	63
2.1. Hz. Ali'nin Halifeliği -----	63
2.2. Ömer b. Abdülaziz'in Halifeliği -----	63
2.3. Ömer b. Abdülaziz Çeşitli Kesimlerle -----	66
2.3.1. Kendi Ailesiyle -----	66
2.3.2. Peygamber Ailesiyle (Ehlibeyt)-----	69
2.3.3. Yönetici Kesimlerle -----	70
2.4. Siyasi ve İtikâdî Zümrelere Karşı Tutumu -----	73
2.4.1. Haricîler ile Görüşmesi -----	73
2.4.2. Mürci'e ile İlişkileri -----	74
2.4.3. Kaderîlerle İlişkileri-----	75
2.5. Ömer b. Abdülaziz'in Halifelik Yılları Kamu Uygulamaları-----	76
2.5.1. Ömer b. Abdülaziz'in Sosyal Siyaseti -----	77

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

HZ. ALİ VE ÖMER B. ABDÜLAZİZ'İN KAMU YÖNETİMİNİN ANALİZİ -----	83
3.1. Hz. Ali'yi Önceki Halifelerden Farklı Kılan Halifeliği -----	83
3.2. Ömer b. Abdülaziz'i Emevî Hânedânından Farklı Kılan Yöntü -----	86
3.3. Hz. Ali'nin Kamu Politikaları -----	90
3.4. Ömer b. Abdülaziz'in Kamu Yönetimi Politikaları -----	92
SONUÇ -----	95
BİBLİYOGRAFYA -----	97
EK. 1 Hz. Ali'nin Kabrinden (Necef/İrak) -----	103
EK. 2 İbn Abdülaziz'in Kabrinden (Şam) -----	104
EK. 3 Vedâ' Hutbesi ile Hz. Ali ve Ömer b. Abdülaziz'in Hutbeleri -----	105
DİZİN -----	113

KISALTMALAR

(c)	: Celle Celaluh
(r)	: Radiyallahu anh; Allah ondan razı olsun
(s)	: Sallallahu aleyhi ve sellem.
akt.	: Aktaran
a	: Aleyhisselam
b.	: bin, İbn (Ođlu)
bk.	: Bakınız
çev.	: Çeviren
ed.	: Editör
h.	: Hicri
haz.	: Hazırlayan
Hız.	: Hazreti
krş.	: Karşılaştırmız
m.	: Miladi
öl.	: Ölüm tarihi
S.	: Sayı
TDK	: Türk Dil Kurumu
thk.	: Tahkik eden
tsz.	: Tarihsiz
TTK	: Türk Tarih Kurumu,
Ü.	: Üniversite
vd.	: Ve diđerleri, çok yazarlı eserlerde.
Yay.	: Yayınları

ÖN SÖZ

Dünya meseleleri, maddeci egemenlerin elinde yeniden çözümsüzlüğe sürüklenmektedir. Müslümanlar, 1. Dünya Savaşının yaralarını sarıp ayağa kalkmaya hazırlandıkları bir sırada 21. Yüzyılın ilk çeyreğini de kana bulanarak geçirmiş, yeni çıkarılan yaygın bir yangının içine çekilmişlerdir. Hz. Peygamber'in zühd iktidarını siyer bilimi olarak talim ettikleri halde, bu coğrafyanın yeraltı/yerüstü kalelerini işgalcilere kaptırmış gözükmektedirler.

Merhum A. İzzetbegoviç'in deyimiyle; *savaş ölünce değil, düşmana benzeyince kaybedilmektedir*. Nefs, vehn ve dünyevî hırs; zühdden uzak bireyleri, müslüman gayrimüslim ayırt etmeden dindar toplumları bile kapital tanrısının mabedinde perestişe zorlamaktadır. Bilgi, iktidarın emrine sokularak adalet ve hürriyetin cenazesine örtülen “كل نفس ذائقة الموت/Her nefis ölümü tadacaktır” örtüsü gibi göz aşinalığıyla motivasyon kaynağı olmaktan çıkarılmaktadır.

İslâm tarihinin ilk yüzyılına ilişkin siyer çalışmaları, tek yönlü olarak sürdürülmekte, istisnalar dışında siyer ilmi, beynelulûm (disiplinlerarası) bir formda ele alınmamaktadır. O nedenle umumen ilmî çalışmalarda bir yenilenmeye ihtiyaç vardır. Bu çalışmamızda konu olarak kamu yönetimi ve ilahiyat disiplinleri arasında ortak bir meseleyi ele aldık. Nitekim disiplinlerarası çalışmalar yapmak, ulemânın tarihte mütemadiyen başvurduğu bir yöntemdir. İlmin kapısı Hz. Ali, epistemolojik yaklaşımıyla ilmin, bir “nokta”dan ibaret olduğunu (العلم نقطة كثرتها) (الجهلاء), cahillerin ilmi birbirinden ayırıp aralarındaki illî rabıtayı kopardıklarını vurgulamaktadır. Böylece ilim dalları arasındaki irtibatı kurmadan mütekâmil bir ilmî mertebe elde etmenin mümkün olmadığını belirtmektedir.

Tarih ve sosyoloji, iktisat ve tasavvuf, kimya ve tasavvuf, matematik ve fıkıh, tıp ve tasavvuf örneklerinde olduğu gibi sosyal bilimler ile her türlü tabiat bilimleri arasında bile bir bağlantı varken kamu yönetimi ile şer'î disiplinler arasındaki râbıtayı kurmamak birçok eksikliğe neden olacaktır. O bakımdan İslâm'ın ilk yüzyılında beşeri ilimler ile tabiat ve teknik ilimleri ilgilendiren konuları, çoklu disiplinlerin içiçe geçmiş yöntemlerini birlikte kullanarak ele almak, çağımız problemlerinin çözümünde kilit rol oynayacaktır.

Kimya ve tıp alanında Cabir b. Hayyân es-Sûfî (öl. 815), İbn Sinâ (öl. 1037) gibi tedvin dönemi İslâm bilginlerinin dünya çapında bilimsel keşifler gerçekleştirmesinin sırrı, bu gibi fen bilimleri ile ilm-i tefsir, ilm-i kelâm gibi şer'î ilimler arasını ayırmadan ortak çalışmalar yapmış olmalarında aranmalıdır. Günümüzde sosyal-fen bütün ilimlerin illiyet bağı ile birbirine bağlı oldukları gerçeği daha net bir şekilde anlaşılmaktadır.

Çalışmamızda kamu yönetimi ile İslâmî ilimler arasındaki bağıntıya ve konunun güncelliğine binaen Hz. Ali (öl. 661) ve Ömer b. Abdülaziz'in (öl. 720) kamu yönetimi uygulamalarıyla tarih ve tasavvuf gibi şer'î ilimlerin oluşturduğu müşterek alanda çalışmaya karar verdik. Çünkü İslâm tarihindeki olayların bilimsel araştırma teknikleri ve interdisipliner yöntemle yeniden ele alınması gerekir. Aksi takdirde İslâm tarihi günümüzde uygulanması mümkün olmayan mucize ve kahramanlık sahneleriyle dolu bir usture gibi algılanmaya devam edecektir. Oysa İslâm, zaman ve mekana sığmayan ölçekte uygulanabilir ilkeler vazetmiş, büyük kıyamete dek güncelliğinden bir şey kaybetmeyecek esaslar getirmiştir. Kevn u mekân, insan ve toplumlar için birer değişken olduğu halde Allah için bir sabitedir. İslâmî ilkelerin vâzı'ı Allah olduğu için dünya durdukça güncelliği korunmaktadır. Akıl ve nakil burada hemfikirdir. O bakımdan Hz. Ali beş, Ömer b. Abdülaziz iki buçuk yıllık iktidar döneminde gerçekleştirdiği tecdid, ihyâ ve devrim niteliğindeki değişiklikleri zühd hareketi bağlamında ele almak önemli bir boşluğu dolduracaktır.

Çalışma iki bölüm şeklinde düzenlenmiş, giriş, sonuç, bibliyografya ve eklerle tamamlanmıştır. Giriş bölümünde kavramsal çerçeve, konunun genel bir sunumu, İslam öncesi ve sonrası Arap yarımadasındaki toplumsal yaşamı ele alınarak Ömer b. Abdülaziz'e kadar geçen süredeki arkaplan unsurları üzerinde durulmuştur. Birinci bölümde Hz. Ali ve Ömer b. Abdülaziz'in hayatı, yetişmesi, ilmi kişiliği, hocaları ve faaliyetleri ele alınıp asıl araştırma konusu olan ikinci bölüme hazırlık yapılmıştır. İkinci bölümde ise Hz. Ali ve Ömer b. Abdülaziz'i dünya çapında birer isim haline getiren ve bir yenilikçi (müceddid) olarak takdim eden idari performansları ele alınmıştır. Kamu yönetimi uygulamaları, belli bir gevşeklik döneminin ardından adalet sistemini yenilemeleri, zühd eko-politiğiyle köklü değişikliklere gitmeleri Kur'ân-ı Kerim, Sünnet-i Seniyye, sahabe uygulamalarıyla birlikte ele alınmıştır. Sonuç bölümünde ise bu tecdid hareketinin sonuçları, bu araştırmada elde edilen veriler ışığında değerlendirmelere tabi tutulmuştur.

Bibliyografya kısmında araştırmanın yabancı kaynakları yanında Türkçe literatür de verilmiştir. Ek.1'de ise Hz. Ali ve Ömer b. Abdülaziz'in kabirlerinin bulunduğu mekâna ait fotoğraflara yer verilmiştir. Analitik kritik yöntemle konunun incelenmesine öteden beri ihtiyaç vardı. Biyografiler mevcut ancak analitik ve interdisipliner çalışmalar sınırlıydı. İbn Haldun'un iktisat, maliye, sosyoloji ve kamu yönetimi alanlarındaki eserleri erken dönemlerde mevcuttu ancak 17. Yüzyılın ikinci yarısından itibaren bu alanda akademik çalışmaların giderek azaldığı bilinen bir husustu.

Hz. Ali ve Ömer b. Abdülaziz'in kamu yönetimi üzerinde çeşitli müzakerelerden sonra bu alandaki kritik analitik boşluğa katkıda bulunmanın gerekliliği bizi bu çalışmaya sevk etmiştir. Bugün yoksulluğa mahkum edilen İslâm toplumları-

nın, Hz. Ali ve Ömer b. Abdülaziz'in kamuda gerçekleştirdiği değişime ihtiyacı vardır. Çalışmamızın fayda ve tesirini halketmesini Allah'tan niyaz ederiz.

Mustafa ALTUNKAYA
Hatay/2024